

У. І. Куліковіч

Установа адукацыі “Беларускі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт”,
кафедра рэдакцыйна-выдавецкіх тэхналогій

НАЦЫЯНАЛЬНА-КУЛЬТУРНЫ КАЛАРЫТ НАЗВЫ МЕСЯЦА *КРАСАВІК* (на славянскім моўным і культурным фоне)

В статье рассматривается национально-культурная специфика названия месяца *апрель* (*красавік*) в белорусском литературном языке. Внимание акцентируется на информации, способствующей созданию целостной языковой картины мира белорусов.

The cultural and national specificity of noun April is considered, which means the name of the fourth month of the year in the Belarusian literary language. Attention is focused on the information that contributes to the creation of a comprehensive linguistic picture of the world of Belarusians.

Ключевые слова: праславянскі, беларускі, рускі, украінскі, польскі, чэшскі языкі, номінацыя месяца, апрель, словаобразование.

Key words: proto-Slavic, Belarusian, Russian, Ukrainian, Polish, Czech, nomination of the month, April, word formation.

На тэрыторыі Старажытнай Русі назвы чацвёртага гадавога месяца ўказвалі на абуджэнне прыроды, адкрыццё сапраўднай вясны, якая рухалася з захаду на ўсход: «брезень» (← зацвітае бяроза), «снегогон» (← сыходзіць апошні снег), «цветень» (← цвітуць сады), «водолей» (← ліцца шмат вады), «ручэйнік» (← цякуць ручаі). Гэтая ж заканамернасць дайшла і да нашых дзён. У расійскай мове ён называецца *апрель* (← ад лацінскага дзеяслова *aperire*, што ў перакладзе «адчыняць, раскрывацца, верагодна, пра лісце на дрэвах»); *apricus* – «сагрэты сонцам, сонечны»; ва ўкраінцаў *квітень* (← ад праславянскага **kvoitiŭs*, суадноснага з дзеясловам *квітнути*, які ў прамым значэнні абазначае «раскрывацца, распускацца»: *Березень з водою, квітень з травою, а травень з квітамі*). Палякі называюць месяц

kwiecień (← усё зацвітае), чэхі *duben* (← з'яўляюцца лісты дуба), харваты *travanj*, славенцы *mali traven* (← час прарастання травы).

Беларуская мова, і гэта прызнаюць усе даследчыкі месяцовых найменняў, вылучаецца на фоне астатніх сваёй адмысловай непаўторнасцю і арыгінальнасцю: назва **красавік** падкрэслівае агульную прыгажосць прыроды, а не асобных яе частак. Паходзіць назва ад праславянскага назоўніка **krasa* (краса), які меў абстрактнае значэнне 'хараства, прыгажосць' і канкрэтнае 'чырвоны колер'. Не выключана, што дэрывацыйнай асновай мог быць і дзеяслоў *красаваць* 'цвісці' – з'яўляюцца першыя *краскі* (г. зн. кветкі).

Замацавалася слова ў якасці літаратурнага наймення чацвёртага месяца з 1913 г., дзякуючы супрацоўнікам газеты «Наша ніва». Дасюль ў літаратуры выкарыстоўваліся лацінскія назвы *апрэль* і *апрэль*, а ў старабеларускі перыяд – *квецень*, назоўнік, утвораны ад праславянскага кораня **-квет-* 'краска, кветка' + прадуктыўны суфікс *-ень-*. Таму мовазнаўцы (напрыклад, прафесар А.І. Яновіч) словы са спалучэннем [кв] – *кветка*, *квітнець*, *квіценне* – лічаць паказчыкамі глыбокай агульнаславянскай старажытнасці нашай мовы, а сучасныя аўтары гістарычных твораў для наймення другога месяца вясны паўсюдна выкарыстоўваюць менавіта *квецень*: *Непрыкметна падышоў месяц квецень з яркім россытам дзьмухаўцу на абноўленай посцілцы зямлі* (К. Тарасаў). Фалькларысты ж (А. Хатэнка) бачаць у назвах *квецень* і **красавік** сакральную сутнасць нашых продкаў, «калі ўсё схаванае, свяшчэннае, непадуладнае чалавечаму розуму раптам расхінецца, раскрыліцца, загучыць і прадэманструе сапраўднае значэнне Вясны» – цудоўнай пары, у час якой, згодна са старажытнай легендай, з белай квецені яблынь нараджаюцца «дзяўчаты на нашай зямлі», як сказана ў вершы Пімена Панчанкі «Белыя яблыні».

У Беларусі пра **красавік** кажуць: *Ён зіму злетам сплятае і кліча ў поле; Ён месяц шумлівай вады і захавальнік веснавога шуму; Ён сініць і дзьме, бабам цяпло нясе, а мужык пазірае ды галавою ківае; Красавік красуюцца для тых, хто не лянуецца. Красавік сушыць, нічога з зямлі не рушыць. У красавіку заканчваецца спячка мядзведзя, і ён выходзіць з бярологі. З гэтай нагоды ў асобных мясцовасцях ладзяць свята пад назвай *Камаёдзіца*, на якое гатуюць і ядуць *камы* 'каша беларускай кухні з бульбы, бабоў і гароха з салам' (адсюль і назва свята).*

У сучасных гарадах, мястэчках і вёсках **красавік** – месяц суботнікаў, у Японіі, калі пачынае квітнець сакура, – пачатак вучобы першакласнікаў, а ў многіх іншых краінах свету ён абвяшчаецца месяцам барацьбы з жорсткасцю ў адносінах да дзяцей. Сімвалам такога змагання выступае

сінія стужка, якую прывязваюць да антэн аўтамабіляў, галін дрэў, змяшчаюць на плакатах, паштоўках, значках. Бо дзеці, што страцілі веру ў сябе, самыя няшчасныя і самыя складаныя. Каб гэтага не здаралася, ім патрэбна чытаць цікавыя і пазнавальныя творы. Напрыклад, казку «Красавік», якую напісала Клаўдзія Каліна, або верш з такой жа назвай, створаны Наталляй Арсенневай.

*Неба сіняе, сіняе, сіняе...
ані межася ў ім, ані дна.
На зямлі ж прыгажуняй-княгіняю
пазірае мне ў вочы вясна.
Лазнякі срэбным пухам акрыліся,
вецер пыл па-над імі мяце,
тут – пралескі ў раўку затаіліся,
сірацінай фіялка цвіце,
там – жаўцеюць вяночкі вясновыя
красак нейкіх нязнаных яшчэ,
там – ізноў, залатыя, ліллёвыя...
з іх вясна дываны свае тчэ.
Як тут ціха, ні гулу, ні гоману,
пачынае нат сум засынаць,
ды душою жывою, нястомнаю
чую ўсё ж я, што ўсюды вясна.
І нічога мне ўжо не жадаецца,
ні кахання, ні светлых мінут.
у душы маёй штосьці зрываецца.
што няўзнак адцвітае, а тут –
тут фіялкі цвітуць цёмна-сінія,
сеюць водар салодкі вясны,
што брыдзе прыгажуняй-княгіняю,
рассыпае вясновыя сны.*

Акрамя назвы месяца, слова *красавік* выкарыстоўваецца ў народных гаворках Беларусі для найменняў: ‘баравіка, які расце, калі красуе жыта’; ‘жучка на коласе ў час красавання злакаў’; ‘ляшча’ (нераст якога таксама адбываецца ў час красавання злакаў).

Літаратура

1. Колоіз, Ж. В. Нацыянальна-культурны колорит украінскага місяцеліку (в прівнянні з білоруськім і російскім) // Восточнославянские языки и литературы в европейском контексте – 2015 : сб. науч. ст. / под ред. Е. Е. Иванова. – Могилев : МГУ им. А. А. Кулешова, 2016. – С.178–185.
2. Яновіч, А. І. Выбраныя працы / А. І. Яновіч. – Мінск : Медысон, 2011. – 268 с.